

Edward Alfred Mierzwa

"Encyclopedia of historians and historical writing. Vol. 1-2", London 1999 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 5, 446-448

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Encyclopedia of Historians and Historical Writing, ed. Kelly Boyd, Fitzroy Dearborn Publishers, vol. I-II, London-Chicago 1999, s. 1562.

Imponująca dwutomowa encyklopedia przygotowana przez Kelly Boyd, angielską specjalistkę od historii historiografii z pomocą blisko 400 współpracowników z całego świata jest bardzo cennym leksykonem, użytecznym dla każdego kto interesuje się historią. Szkoda, iż tylko leksykonem. Mniej jest ona przydatna badaczowi, raczej przeznaczona została dla amatorów historii i studentów, którzy potrzebują czasem sięgnąć do tekstu, który zwięźle informuje o historykach lub o dziedzinach badań i rodzajach pisarstwa historycznego. Jest to zatem bardzo przydatne i praktyczne kompendium historiograficzne, które może zaznajomić czytelnika, o ile ten zechce je przestudiować, lub często doń sięgać, z wybitnymi historykami i dziejopisami, gatunkami pisarstwa historycznego, rozwojem i różnorodnymi obszarami badań historycznych. Na 1562 stronach zostały przedstawione biogramy 650 historyków i eseje lub mniej lub bardziej obszernie omówienia około 300 pojęć i terminów dotyczących pisarstwa historycznego, a wszystko zostało zwieńczone przeglądem bibliografii z całego świata na 123 stronach, liczącym około 12 tysięcy tytułów w różnych językach. Dzieło imponujące, ale jak powiedziałem ma charakter wybiórczy. Tak np. dla okresu starożytności i średniowiecza *Encyklopedia* wymienia jedynie 47 najwybitniejszych historyków, podczas gdy w literaturze naukowej wymienia się ich grubo ponad tysiąc pięćset. Osobiście uwzględniłem w niedawno opublikowanej *Historii historiografii*, t. I, *Starożytność–Średniowiecze* ponad 1000 logografów, annalistów, kronikarzy i historyków dla tego okresu.

Encyklopedia jest przewodnikiem po pisarstwie historycznym, jego głównych nurtach i biografiach najwybitniejszych historyków od początku jego zaistnienia jako odrębnego i specyficznego rodzaju literackiego. Przy tym traktuje – jak wspomniałem – jedynie o wybranych historykach z różnych okresów historycznych i z różnych kręgów kulturowych od Japonii i Australii przez Afrykę i Europę na Kanał i Argentynie kończąc. Omówienie ich twórczości stanowi clou owego leksykonu i element podstawowy. Wybór problemów i kategorii oraz poszczególnych historyków zaproponowali współpracownicy Kelly Boyd – wybitni współcześni historycy z całego świata. Jedynym ograniczeniem była górna cezura czasowa: nie uwzględniono historyków urodzonych po 1950 r., którzy jak pisze we wstępie Kelly Boyd – muszą czekać na swą kolejkę w następnej edycji. Do encyklopedii zostali incydentalnie włączeni niektórzy niehistorycy, np. Jürgen Habermas – niemiecki filozof i socjolog, czy Clifford Geertz – amerykański antropolog kultury, ale przepustką dla nich był ich wpływ na współczesne pisarstwo, a nawet badania historyczne.

Drugą kategorią po biografiach są eseje poświęcone narodowemu i regionalno-geograficznemu pisarstwu historycznemu: Anglii, Francji, Rosji, Stanów Zjednoczonych ale także Azji Wschodniej, Ameryki Łacińskiej, Europy czy Oceanii i Wysp Pacyfiku, twórczości historycznej w wybranych okresach dziejowych: średniowieczu, renesansie, oświeceniu i wielu in. Ta kategoria dała autorom możliwość przedstawienia refleksji na temat lokalnej (wprawdzie czasem w wymiarze kontynentu) tradycji lub kierunków

badawczych, czy metodologicznych kontrowersji lub innych dokonań jakie miały miejsce na przestrzeni wieków w ich historycznym pisarstwie.

Ostatnią kategorią, jaka znalazła swe miejsce w alfabetycznej kolejności w omawianej *Encyklopedii*, to specyficzne trzy subdyscypliny badań i pisarstwa historycznego, pierwsza – to np. – „Historia społeczna”, „Historia rolnictwa”, „Historia morska”, „Historia religii” itp.; druga – dotyczy metod kształtowania się pisarstwa historycznego, np.: „Prosopografia”, „Psychohistoria”, „Informatyka humanistyczna”; tu akurat nazywana tradycyjnie, acz nie wiem czy słusznie: „Historia komputerów i informatyka” – »History of computers and computing« i »Computing and history«. Ostatnia kategoria to eseje na tematy bardzo ogólne: „Niewolnictwo”, „Rewolucja przemysłowa”, „Pamięć”, „Konsumeryzm i konsumpcja”, „Zbrodnie i dewiacje” itp. Każdy esej biograficzny kończy: skrótowe CV omawianego historyka, lista jego najważniejszych dokonań historiograficznych i wykaz podstawowej literatury umożliwiający pogłębienie wiedzy o prezentowanej osobie. Eseje o charakterze ogólnym zakończone są odsyłaczami do haseł o podobnej tematyce i obszernym wykazem bibliograficznym, czasami przekraczającym nawet 200 pozycji.

Do opracowania *Encyklopedii* skłonił Kelly Boyd błyskawiczny rozwój i zmiany jakie zaszły w badaniach historycznych i ich finalnym efekcie – w pisarstwie historycznym w ostatnim półwieczu. W istocie metody pracy historyka, problemy badawcze i sposoby badania historii i jej pojmowania uległy daleko idącym transformacjom. Nikt dziś nie pisze roczników, kronik itp. choć poziom „produkowanych” prac jest zróżnicowany. Dzisiejszy historyk dysponuje znacznie lepszym przygotowaniem warsztatowym, bardzo wielu wszechstronnym wykształceniem, którego wymaga nowoczesne podejście do badanego problemu. Pojawiło się wiele nowych technik i obszarów badawczych, a także dążenie zarówno do wszechstronnego jak i głębokiego, na umownej osi czasu, eksplorowania procesów historycznych; ujawniania ich genetycznych i finalnych uwarunkowań i następstw. W drugiej połowie XX w. rozwinęło się wiele nauk pokrewnych lub uzupełniających badania nad przeszłością i terażniejszością, pomagając historii rekonstruować faktografię historyczną mimo braku klasycznych źródeł historycznych, co jeszcze nie tak dawno wydawało się być sprawą definitywnie dla historyka zamkniętą. To wszystko próbowali autorzy *Encyklopedii Historyków i Pisarstwa Historycznego* zilustrować, skrótkowo objaśnić czytelnikowi i ukazać stan nauki historycznej u progu trzeciego tysiąclecia.

Autorzy *Encyklopedii* wychodząc z założenia, iż historia (pojmowana jako nauka w ogóle) i będące jej integralną częścią procesy badawcze mają własną historię sięgnęli do antyku, do Kong-zi (Konfucjusz, 551-479 r. p.n.e.) i Herodota (ok. 484-po 424 r. p.n.e.)¹, którzy otwierają wspomniany poczet historyków (aczkolwiek trudno Konfucjusza uznać jednoznacznie za historyka, co najwyżej redaktora tekstów).

¹ Edwin M. Y a m a u c h i, *Herodotus c. 484-after 424 BCE, Encyklopedia...*, t. I, s. 528 ma rację pisząc o dacie śmierci Herodota: „po 424 r. p.n.e.” bowiem w jego *Dziejach* istnieją aluzje do pokoju Nikiasza z 421 r. p.n.e., co jednoznacznie każe przesunąć końcową cezurę jego życia na czas późniejszy o minimum 10 lat w stosunku do ustaleń mówiących, iż Herodot zmarł w 430 r. p.n.e. i przyjmowanych do niedawna jako pewnik.

Natomiast ową listę zamykają dwie kobiety, feministki, Amerykanka: Darlene Clark Hine (1947–) zajmująca się problemami kobiety w dziejach, historią kobiet afroamerykańskich oraz Australijka Marilyn Lake (1949–) prominentna badaczka australijska podobnie jak poprzedniczka dziejami feminizmu i kobiety. Jest to swoiste *signum temporis* – domena zastrzeżona kiedyś dla mężczyzn z wyjątkiem Chin i Japonii, gdzie kobiety często chwyciły za pióro lub inspirowały do tego mężczyzn (nie darmo muzy są kobietami) by wymienić: znakomitą historyczkę chińską Ban Zhao (ok. 48-ok. 120 r. n.e.) przedstawicielkę dziejopisarzy rodu Ban, japońskie kobiety Hieda no Are (VII w. n.e.), czy cesarżową Abe-Gemmei (panowała w latach 707-715); obecnie ulega wszechogarniającej feminizacji. Nie piszę tego z w kontekście walki płci i zagrożonego feminizacją gatunku męskiego, po prostu stwierdzam fakt: kobiety co raz częściej pojawiają się na kartach historii historiografii, a ponieważ statystycznie rzecz ujmując jest ich więcej to może się zdarzyć, iż podobnie jak w zawodzie nauczycielskim zdominują kiedyś i tę dyscyplinę wiedzy i ... wrócimy do matriarchatu historycznego – jak tu nie wierzyć w cykliczność rozwoju dziejowego.

Sumując: dzieło godne polecenia zarówno historykom amatorom jak i profesjonalistom, wartościowe – także w dosłownym znaczeniu (cena sięga kilkuset USD), czyli na polskie realia piekielnie drogie.

Edward A. Mierzwa

Bohuš Klein, Alexander Ruttkay, Richard Marsina, *Vojenské dejiny Slovenska*, I. diel, *Stručný náčrt do roku 1526*, Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava b. d. w., ss. 184.

Historiografia słowacka do tej pory nie doczekała się jeszcze osobnego opracowania swej historii wojskowej i historii uzbrojenia. Recenzowany tom jest częścią szerokiego (6-tomowego) wydawnictwa obejmującego całościowo to zagadnienie (w zamierzeniu od czasów najdawniejszych aż do roku 1993). Jak zauważyli we wstępie autorzy, dzieje wojskowości są jedną z podstawowych części obrazu wieków minionych. Na tej podstawie, w powiązaniu z innymi gałęziami wiedzy historycznej, można wyrokować o przynależności kulturowej konkretnej społeczności, która z czasem przerodzi się w naród, a więc jest to zagadnienie kardynalne w ujęciu słowackich historyków.

Autorzy tomu I-go za cel obrali sobie syntetyczne przedstawienie dziejów wojskowości na Słowacji od czasów najdawniejszych do 1526 r. Praca pomyślana jest jako podręcznik dla wyższych szkół cywilnych i wojskowych, ale jednocześnie autorzy pragną dotrzeć do młodego odbiorcy, który dopiero poznaje dzieje wojskowe i historię uzbrojenia.

Pracę nad tomem podjęli historycy, archeolodzy oraz orientaliści, co wydaje się zrozumiałe, zważywszy na geograficzne położenie Słowacji u zbiegu szlaków łączących Zachód i Wschód. Treść została zawarta w siedmiu rozdziałach meryto-